כיתה י' | תנ"ך | שיעור 9 מתוך 11 | 45 דק' | בראשית כב, א-יט

ממלכתי: סיפורי בראשית (פרקים א-יא ותולדות האבות) נלמדים בחטיבה העליונה בלימודי התנ"ך (קריאה צמודה, ניתוח ספרותי והשוואה לספרות המזרח הקדום); יש לבדוק מול תכנית הבגרות העדכנית ובחירת בית הספר. חמ"ד: לימוד חומש עם פרשנים (רש"י, רמב"ן, אבן עזרא); הפרשנות מסומנת כפרשנות. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.

עקדת יצחק: "והאלהים נסה את אברהם"

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים ינתחו את סגנון הסיפור: הקיצור, החזרות ("הִנֵּנִי", "וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו") והשתיקות, ויבינו איך הם יוצרים מתח
- התלמידים ישוו בין פירושים למושג "נִסָּה" (רמב"ן, אבן עזרא) ולמדרש "את בנך... את יחידך" ברש"י
- התלמידים ידונו בשאלות הקשות של הסיפור (ציות, מוסר ואמונה) ויכירו את הדחייה המקראית של קרבן אדם

❓ השאלה הגדולה של השיעור

מה נבחן בעקדה, ומה הסיפור מלמד אותנו על אמונה ועל מוסר?

הקורא יודע מן הפסוק הראשון ש"וְהָאֱלֹהִים, נִסָּה אֶת־אַבְרָהָם" (כב, א); אברהם אינו יודע. בסוף: "כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי, כִּי־יְרֵא אֱלֹהִים אַתָּה" (כב, יב).

🧪 פתיחה

מקריאים בקול רק את כב, א-ג, לאט. שואלים: "מה לא כתוב בפסוקים האלה?" (מה אברהם הרגיש, מה אמר לשרה, למה השכים בבוקר). רושמים את השאלות על הלוח; הן ילוו את השיעור.

📖 הסבר למורה

סיפור של שתיקות. הציווי בנוי בהדרגה: "קַח־נָא אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידְךָ אֲשֶׁר־אָהַבְתָּ, אֶת־יִצְחָק" (כב, ב), ו"וְלֶךְ־לְךָ" מזכיר את הקריאה הראשונה (יב, א): שם נדרש אברהם לוותר על עברו, כאן על עתידו. אברהם אינו עונה במילה, רק במעשים: "וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר" (כב, ג). שלושה ימי הליכה עוברים בפסוק אחד.

הדיאלוג היחיד. "אָבִי, וַיֹּאמֶר, הִנֵּנִי בְנִי"; "וְאַיֵּה הַשֶּׂה, לְעֹלָה"; והתשובה: "אֱלֹהִים יִרְאֶה־לּוֹ הַשֶּׂה לְעֹלָה, בְּנִי" (כב, ח). המשפט "וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם, יַחְדָּו" מופיע לפני הדיאלוג ואחריו (כב, ו; כב, ח), והמילה "הִנֵּנִי" חוזרת שלוש פעמים: לאלוהים, לבן ולמלאך.

השיא והתפנית. "וַיִּשְׁלַח אַבְרָהָם אֶת־יָדוֹ", והמלאך קורא "אַבְרָהָם אַבְרָהָם". האיל מוקרב "תַּחַת בְּנוֹ", והמקום נקרא "ה' יִרְאֶה" (כב, יד), כהד למילה "יִרְאֶה" בתשובת אברהם. בעולם שבו קרבן ילדים היה מוכר (ראו דברים יב, לא), הסיפור מסתיים בכך שה' אינו רוצה קרבן אדם.

קוראים מודרניים (בסיכום שלנו): אריך אאורבך ("מימזיס", פרק א) השווה את סגנון העקדה לסגנון הומרוס: אצל הומרוס הכול מתואר ומואר, ובמקרא רק מה שנחוץ לעלילה, והשאר "ברקע" ומזמין פרשנות. סרן קירקגור ("חיל ורעדה") ראה בעקדה את המתח בין חובה מוסרית כללית לבין ציות אמוני אישי.

📜 הפסוקים (מכון ממרא, נוסח מנוקד)

בראשית פרק כב, פסוקים א-ח

(א) וַיְהִי, אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, וְהָאֱלֹהִים, נִסָּה אֶת־אַבְרָהָם; וַיֹּאמֶר אֵלָיו, אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי.

(ב) וַיֹּאמֶר קַח־נָא אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידְךָ אֲשֶׁר־אָהַבְתָּ, אֶת־יִצְחָק, וְלֶךְ־לְךָ, אֶל־אֶרֶץ הַמֹּרִיָּה; וְהַעֲלֵהוּ שָׁם, לְעֹלָה, עַל אַחַד הֶהָרִים, אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ.

(ג) וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר, וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־חֲמֹרוֹ, וַיִּקַּח אֶת־שְׁנֵי נְעָרָיו אִתּוֹ, וְאֵת יִצְחָק בְּנוֹ; וַיְבַקַּע, עֲצֵי עֹלָה, וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ, אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אָמַר־לוֹ הָאֱלֹהִים.

(ד) בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי, וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־הַמָּקוֹם – מֵרָחֹק.

(ה) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־נְעָרָיו, שְׁבוּ־לָכֶם פֹּה עִם־הַחֲמוֹר, וַאֲנִי וְהַנַּעַר, נֵלְכָה עַד־כֹּה; וְנִשְׁתַּחֲוֶה, וְנָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם.

(ו) וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת־עֲצֵי הָעֹלָה, וַיָּשֶׂם עַל־יִצְחָק בְּנוֹ, וַיִּקַּח בְּיָדוֹ, אֶת־הָאֵשׁ וְאֶת־הַמַּאֲכֶלֶת; וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם, יַחְדָּו.

(ז) וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־אַבְרָהָם אָבִיו, וַיֹּאמֶר אָבִי, וַיֹּאמֶר, הִנֶּנִּי בְנִי; וַיֹּאמֶר, הִנֵּה הָאֵשׁ וְהָעֵצִים, וְאַיֵּה הַשֶּׂה, לְעֹלָה.

(ח) וַיֹּאמֶר, אַבְרָהָם, אֱלֹהִים יִרְאֶה־לּוֹ הַשֶּׂה לְעֹלָה, בְּנִי; וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם, יַחְדָּו.

בראשית פרק כב, פסוקים ט-יט

(ט) וַיָּבֹאוּ, אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר־לוֹ הָאֱלֹהִים, וַיִּבֶן שָׁם אַבְרָהָם אֶת־הַמִּזְבֵּחַ, וַיַּעֲרֹךְ אֶת־הָעֵצִים; וַיַּעֲקֹד, אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ, וַיָּשֶׂם אֹתוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ, מִמַּעַל לָעֵצִים.

(י) וַיִּשְׁלַח אַבְרָהָם אֶת־יָדוֹ, וַיִּקַּח אֶת־הַמַּאֲכֶלֶת, לִשְׁחֹט, אֶת־בְּנוֹ.

(יא) וַיִּקְרָא אֵלָיו מַלְאַךְ ה', מִן־הַשָּׁמַיִם, וַיֹּאמֶר, אַבְרָהָם אַבְרָהָם; וַיֹּאמֶר, הִנֵּנִי.

(יב) וַיֹּאמֶר, אַל־תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל־הַנַּעַר, וְאַל־תַּעַשׂ לוֹ, מְאוּמָה: כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי, כִּי־יְרֵא אֱלֹהִים אַתָּה, וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידְךָ, מִמֶּנִּי.

(יג) וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת־עֵינָיו, וַיַּרְא וְהִנֵּה־אַיִל, אַחַר, נֶאֱחַז בַּסְּבַךְ בְּקַרְנָיו; וַיֵּלֶךְ אַבְרָהָם וַיִּקַּח אֶת־הָאַיִל, וַיַּעֲלֵהוּ לְעֹלָה תַּחַת בְּנוֹ.

(יד) וַיִּקְרָא אַבְרָהָם שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא, ה' יִרְאֶה, אֲשֶׁר יֵאָמֵר הַיּוֹם, בְּהַר ה' יֵרָאֶה.

(טו) וַיִּקְרָא מַלְאַךְ ה', אֶל־אַבְרָהָם, שֵׁנִית, מִן־הַשָּׁמָיִם.

(טז) וַיֹּאמֶר, בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם־ה': כִּי, יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה, וְלֹא חָשַׂכְתָּ, אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידֶךָ.

(יז) כִּי־בָרֵךְ אֲבָרֶכְךָ, וְהַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת־זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם, וְכַחוֹל, אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת הַיָּם; וְיִרַשׁ זַרְעֲךָ, אֵת שַׁעַר אֹיְבָיו.

(יח) וְהִתְבָּרְכוּ בְזַרְעֲךָ, כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ, עֵקֶב, אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ בְּקֹלִי.

(יט) וַיָּשָׁב אַבְרָהָם אֶל־נְעָרָיו, וַיָּקֻמוּ וַיֵּלְכוּ יַחְדָּו אֶל־בְּאֵר שָׁבַע; וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם, בִּבְאֵר שָׁבַע.

שם ה' מובא בכתיב ה'. הפסוקים המלאים בקישורים למטה.

⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב בפסוק, ובצד השני פירוש. הפירוש הוא דרך אחת להבין, לא חלק מהפסוק.

📜 **כתוב:** "וְהָאֱלֹהִים, נִסָּה אֶת־אַבְרָהָם" (בראשית כב, א)

💭 **מפרשים:** רמב"ן: הניסיון נועד "לְהוֹצִיא הַדָּבָר מִן הַכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל", כדי שיהיה לאברהם "שְׂכַר מַעֲשֶׂה טוֹב, לֹא שְׂכַר לֵב טוֹב בִּלְבַד". אבן עזרא דוחה פירושים מתחמקים וקובע: "נסה כמשמעו".

📜 **כתוב:** "אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידְךָ אֲשֶׁר־אָהַבְתָּ, אֶת־יִצְחָק" (בראשית כב, ב)

💭 **מפרשים:** רש"י, בעקבות המדרש: דו-שיח: "אָמַר לוֹ שְׁנֵי בָנִים יֵשׁ לִי, אָמַר לוֹ אֶת יְחִידְךָ" וכן הלאה. ולמה לא גילה מיד? "שֶׁלֹּא לְעַרְבְּבוֹ פִּתְאוֹם".

📜 **כתוב:** "וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם, יַחְדָּו" (בראשית כב, ח)

💭 **מפרשים:** רש"י: אף שיצחק הבין "שֶׁהוּא הוֹלֵךְ לְהִשָּׁחֵט", הם הלכו "בְּלֵב שָׁוֶה".

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: תנ"ך (או דף הפסוקים מהעמוד הזה), מצגת, דף עבודה, לוח

1. פתיחה: "מה לא כתוב?" (כב, א-ג) (5 דקות)
2. קריאה מודרכת בכב, א-ח: הציווי, הדרך, הדיאלוג; סימון חזרות (10 דקות)
3. קריאה בכב, ט-יט בזוגות: השיא, האיל, השבועה (7 דקות)
4. כתוב / מפרשים: מהו ניסיון (רמב"ן, אבן עזרא); רש"י (10 דקות)
5. דיון: אמונה ומוסר; קירקגור (9 דקות)
6. סיכום וכרטיס יציאה (4 דקות)

💬 שאלות לדיון

הבנה (מה כתוב?)

1. אילו מילים חוזרות בסיפור ("הִנֵּנִי", "יַחְדָּו", "יִרְאֶה")? היכן?
2. מה יודע הקורא שאברהם אינו יודע?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. מהו "ניסיון" לפי הרמב"ן? למה ה' צריך לנסות את מי שהוא כבר מכיר?
2. מה משמעות התשובה "אֱלֹהִים יִרְאֶה־לּוֹ הַשֶּׂה" בעיניכם: הסתרה, אמונה או שתיהן?

הערכה (מה דעתי?)

1. האם הסיפור מלמד על ציות מוחלט, או דווקא על כך שה' אינו רוצה קרבן אדם? נמקו.
2. אילו שאלות הייתם שואלים את אברהם? ואת יצחק?

🏁 סיכום השיעור

העקדה מסופרת בקיצור ובשתיקות, והחזרות ("הִנֵּנִי", "שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו") נושאות את המתח. הקורא יודע שזה ניסיון; אברהם אינו יודע. הפרשנים מתווכחים מה נבחן ולמה, והסיום מבהיר שה' אינו רוצה קרבן אדם. השאלות הקשות שהסיפור מעורר הן חלק מן הלימוד ולא מכשול בו.

🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

בסוף השיעור כל תלמיד משלים על פתק: "השאלה שהייתי רוצה לשאול את אברהם היא... כי..."

🧭 התאמה לפי זרם

השיעור מתאים לשני הזרמים. ההבדל בדגשים:

ממלכתי

- קריאה ספרותית: סגנון הקיצור והשתיקות (אאורבך), מילים מנחות ("הִנֵּנִי", "יַחְדָּו", "יִרְאֶה").
- הקשר המזרח הקדום: קרבן ילדים היה מוכר באזור, והתורה אוסרת אותו במפורש (דברים יב, לא); העקדה כסיפור שמסתיים בדחייתו.
- דיון ערכי פתוח: ציות, מצפון ומוסר (קירקגור); אין תשובה אחת נכונה, ומעודדים עמדות מנומקות.

ממלכתי-דתי (חמ"ד)

- ספורנו (כב, א): הניסיון נועד כדי שאברהם יהיה "בְּפֹעַל אוֹהֵב וְיָרֵא כְּמוֹ שֶׁהָיָה בַּכֹּחַ", וכך "יִדְמֶה יוֹתֵר לְבוֹרְאוֹ".
- רש"י (כב, א) על "הִנֵּנִי": "כָּךְ הִיא עֲנָיָתָם שֶׁל חֲסִידִים, לְשׁוֹן עֲנָוָה הוּא וּלְשׁוֹן זְמִוּן".
- אמונה ומידות: העקדה כשיא עשרת הניסיונות (משנה אבות ה, ג), זכות העקדה בתפילות ראש השנה, ויראת שמיים לצד "בְּלֵב שָׁוֶה" של אב ובן.

💡 הערות למורה

זהו סיפור קשה רגשית; כדאי לאפשר לתלמידים להביע תחושות של קושי בלי לבטל אותן ובלי למהר לפתור. אפשר לחבר לשיעור הקודם: אברהם שהתווכח על סדום שותק כאן. למתקשים: דף עם תמיכה.

📝 בדף העבודה

מבנה הסיפור והחזרות, הדיאלוג בין אברהם ליצחק, הרמב"ן ואבן עזרא על "נִסָּה", רש"י, שאלה בסגנון בגרות ומחוון בעמוד השני. יש גם גרסה עם תמיכה.

מקורות

- בראשית כב (מכון ממרא)
- רמב"ן על בראשית כב, א (ספריא)
- אבן עזרא על בראשית כב, א (ספריא)
- רש"י על בראשית כב (ספריא)
- ספורנו על בראשית כב, א (ספריא)

מחוון למורה

מחוון: עקדת יצחק: "והאלהים נסה את אברהם"

1. הקורא יודע ש"וְהָאֱלֹהִים, נִסָּה אֶת־אַבְרָהָם": זה ניסיון. המתח עובר משאלת "מה יקרה ליצחק" לשאלת "איך יעמוד אברהם בניסיון", והקורא צופה בו מבחוץ.

2. "הִנֵּנִי": כב, א (לאלוהים), כב, ז ("הִנֶּנִּי בְנִי", ליצחק), כב, יא (למלאך): נכונות, הקשבה, אברהם נתון בין האל לבן. "שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו": כב, ו; כב, ח (ובכב, יט "יַחְדָּו" עם הנערים): האחדות בין אב לבן, לפני השאלה ואחריה. "יִרְאֶה": כב, ח; כב, יד ("ה' יִרְאֶה"): תשובת אברהם מתממשת.

3. רש"י: דו-שיח: "שְׁנֵי בָנִים יֵשׁ לִי", "זֶה יָחִיד לְאִמּוֹ וְזֶה יָחִיד לְאִמּוֹ", "שְׁנֵיהֶם אֲנִי אוֹהֵב", ורק אז "אֶת יִצְחָק". לא גילה מיד "שֶׁלֹּא לְעַרְבְּבוֹ פִּתְאוֹם", וכדי לחבב עליו את המצווה ולתת לו שכר על כל דיבור.

4. (1) הסתרה מרחמים: אברהם אינו מגלה ליצחק את האמת. (2) אמונה: אברהם מקווה שה' אכן יספק שה. (3) קריאה כפולה: "הַשָּׁה לְעֹלָה בְּנִי": השה לעולה הוא בני (ורש"י: "וְאִם אֵין שֶׂה, לעולה בני"). כל שתי הבנות מנומקות מתקבלות.

5. רמב"ן: האדם בוחר בחופשיות; ה' יודע מראש, והניסיון נועד "לְהוֹצִיא הַדָּבָר מִן הַכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל", כדי שיקבל "שְׂכַר מַעֲשֶׂה טוֹב, לֹא שְׂכַר לֵב טוֹב בִּלְבַד"; הניסיון לטובת המנוסה. אבן עזרא: "נסה כמשמעו", דוחה פירושים שמבטלים את הניסיון, וגם הוא מסביר שה' ניסהו כדי שיקבל שכר.

6. הסיפור מסתיים בקרבן בהמה במקום הבן: ה' אינו רוצה קרבן אדם. בדברים יב, לא התורה מגנה את מנהג הגויים לשרוף את בניהם ובנותיהם לאלוהיהם.

7. תשובה טובה: דוגמאות: אין תגובה מילולית לציווי; "וַיַּשְׁכֵּם" בלי רגשות; שלושה ימים בפסוק אחד; אין מילה על שרה; יצחק אינו מדבר אחרי כב, ח. החזרות יוצרות קצב, מתח ותחושת קרבה. פירוש: רש"י "בְּלֵב שָׁוֶה" או "שֶׁלֹּא לְעַרְבְּבוֹ"; רמב"ן על הניסיון. ניקוד מוצע: שלוש דוגמאות 6, החזרות 6, פירוש 4, ניסוח ומסקנה 4.

פרשנות מסומנת כפרשנות (רש"י, רמב"ן, אבן עזרא, רשב"ם וספורנו מתוך ספריא). נוסח הפסוקים ממכון ממרא; שם ה' מובא בכתיב ה'. ממלכתי: סיפורי בראשית (פרקים א-יא ותולדות האבות) נלמדים בחטיבה העליונה בלימודי התנ"ך (קריאה צמודה, ניתוח ספרותי והשוואה לספרות המזרח הקדום); יש לבדוק מול תכנית הבגרות העדכנית ובחירת בית הספר. חמ"ד: לימוד חומש עם פרשנים (רש"י, רמב"ן, אבן עזרא); הפרשנות מסומנת כפרשנות. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.